

Posudek vedoucího bakalářské diplomové práce:

Markéta ZÍTKOVÁ, *Česká šlechtična a její rodina v raném novověku ve světle písemných pramenů osobní povahy*, FHS UK Praha 2006, stran 73.

Předkládaná práce je myšlenkově ujasněným, metodicky dobře zakotveným a celkově zdařilým rozbořem egodokumentů (zejména deníků a korespondence) několika českých šlechtičen 16. a 17. století. Autorka chce těchto pramenů užít k tomu, aby pronikla do světa dobových postojů, zejména k otázkám rodiny, uzavírání manželství a jeho chodu, vztahů matky a dětí, resp. sourozeneckých vztahů a pod. uvnitř tehdejší české šlechtické rodiny a částečně do oblasti postojů, zaujímaných k poddaným. Vychází při tom z bohatého souboru editovaných pramenů a relevantního okruhu literatury. Na základě interpretace rozebíraných pramenných textů se pouští zdařile do diskuse s některými tradičně zaujímanými tezemi o chodu raněnovověké rodiny (podřízenost ženy, emotivní chlad vůči dětem) a oprávněně poukazuje na jednostrannost některých z nich. Coby vedoucí práce považují za nutné říci, že Markéta Zítková pracovala v zásadě velmi samostatně. To nemá být výtkou, ale jednak naopak pochvala a jednak povzdech (možnost častěji vstupovat do průběhu bádání by zajisté bylo učitelskou radostí). Práci považují za velmi kvalitní. Přece k ní vyslovují několik následujících připomínek či otázek. Chápu je však především jako podněty pro autorčino další bádání nad tímto tématem v rámci jejího magisterského studia.

(A) Poznámky metodického rázu:

(1.) Rozbor *egodokumentů*, jenž má směřovat k rozboru "myšlenkového světa", postojů, názorů atd. dějinných aktérů je jen těžko navazovat na tradiční "úvodovou" metodiku dějepisného bádání, jak je stále ještě v českém prostředí historických učilišť namnoze provozována. Tak se i autorce této práce na některých místech stalo (s. 11-13 a 69-70), že její výklad o metodě vyznívá příliš objektivisticky. Příkladem je její zacházení s pojmem "*informace*" a následné dělení "*informací*" na "*přímé*" a "*nepřímé*". (Uznávám, že takový postup má sice své opory v učebnicích úvodu do studia historie. Tyto učebnice se však právě vzhledem k novým badatelským otázkám ukazují jako antikvované.) "*Informace*" zde vystupuje jakoby o sobě nesporná. Tak lze snad o informaci mluvit například v genetice, popřípadě ve formální logice, avšak již stěží v humanitních a kulturních vědách. I ve formální logice se o "*přímé informace*" mluví jako o té, která nevyžaduje žádný zprostředkující článek. Taková informace je však v dějepisectví (snad s výjimkou zcela důsledně pojaté Foucaultovy metody deskripce diskursu - a to ještě s velkým otazníkem) nemyslitelná. Přímost a nepřímost schopnosti jednotlivých pramenných vrstev vypovídat je vždy relativní (což autorka sama ale ví, s. 70) vůči položené otázce a uplatněné metodě. Je tak patrně lepší třeba s *Rogerem Chartierem* či *Carlo Ginzburgem* mluvit o pramenných "stopách" (diskursivního,

ikonografického, statistického atd. charakteru), jež lze vždy v relaci k otázce a metodě chápat jako "indicie" jevů, které chceme studovat.

(2.) Stran vlastní pramenné povahy *egodokumentů* by bylo možná vhodné zohlednit nynější diskuse (nejnověji např. v německém prostředí *Ulrike Gleixner*, "Pietismus und Bürgertum...") o tom, nakolik jsou egodokumenty opravdu osobními výpovědi, nebo spíše jen svědectvím o uplatňování určitých "vzorců vnímání" nesených (kolektivní) dobovou kulturou či nad- a neosobním diskursem. Je jisté, že míra osobnostnosti výpovědi je v různých písemnostech různých osob různá. U autorek, s jejichž texty pracuje Markéta Zítková, lze předpokládat vyšší stupeň takovéto osobnostnosti (autorské intencionality) některých jejich sdělení (např. u Polyxeny z Lobkovic je patrně velmi vysoká). Přece však by bylo vhodné pro budoucí bádání tuto metodologickou diskusi vzít v potaz.

(B) Poznámky k vlastní interpretaci pramenů:

(3.) Autorka zařazuje svá zjištění do obecnějších souvislostí dějin rodiny (uzavření manželství, partnerské vztahy, vztahy matka - dítě), některých závěrů genderové historie atd. Přitom však nutně naráží na problém, že většina literatury k této problematice tak, jak navazovala na historicko-demografická bádání, se věnuje především rodině měšťanské či venkovské poddanské. Některé prvky rodinného života a genderových vztahů však mohly vůči této obecné situaci vykazovat značné odchylky (sňatkový věk, samostatnost žen a pod. - k tomu částečně srov.: *Peter Laslett* "Verlorene Lebenswelten..."). Při případném budoucím prohlubování badatelského zájmu o tuto metodiku by se patrně vyplatilo postupy odvozovat ještě z dalších prací. Na mysli mám především rozsáhlé studie kolektivu autorů vydané *Jochenem Martinem* a *Augustem Nitschkem* ("Zur Sozialgeschichte der Kindheit") resp. *Jochenem Martiem* a *Renate Zoepffel* ("Aufgaben, Rollen und Räume von Mann und Frau"). Obdobně by šlo vyjít i z dějin rodiny *Jacka Goodyho*. Postupy, odvozené z této literatury, by se částečně mohly hodit i při řešení dále zmiňovaných otázek.

(4.) Souhlasím se závěrem Markéty Zítkové, vysloveným na základě studovaných deníků a korespondence šlechticů, v němž odmítá "některé současné pohledy degradující tehdejší ženu do role jakési nesamostatné a odevzdané otrokyně tehdejších mužů" (s. 40). K tomuto stanovisku by mohla vedle pramenných důvodů čerpat ještě obecnější teoretické argumenty ze současné německé genderové historie. Kupříkladu pojem "*Arbeitspaar*" a kritika kategorie "*Geschlechtsordnung*", tak jak ji představuje třeba *Rebeka Habermas* (*Historische Anthropologie I*, 1993), by se k posílení platnosti těchto závěrů hodila. Byť se mi velmi líbí, jak autorka interpretuje rozebírané prameny stran otázky samostatnosti postavení šlechticů v šlechtické rodině, byť uznávám, že je jisté oprávněné upozornění, že je nesprávné apriori vylučovat z motivů sňatku lásku snoubenců, přece bych v

těchto otázkách byl opatrnější. Jednak nevím, zda vůbec lze badatelsky rozhodovat, které sňatky byly z lásky a které nikoli. Jednak bych chtěl - především s ohledem na budoucí studie Markéty Zítkové - upozornit na potřebu vícevrstevnaté analýzy. Pohlédneme-li kupříkladu na velmi pěkný rozbor korespondence Polyxeny a Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic (s.45-47), lze zajisté souhlasit se závěry Markéty Zítkové. Přece však lze upozornit, že analýza by mohla být jemnější. Prvotně by se mělo odlišovat, kdy (a) chceme studovat vsutku vědomě zaujímané postoje, niterně uvědomovanou zkušenost a pod. (tj. *autorskou intenci* vloženou do textů dopisů) a kdy (b) se tážeme spíše na provoz diskursů či uplatňování kulturních vzorců vnímání jako na něco, co z definice a z metody studujeme jako *autorsky nezáměrné* a tudíž jako *neintencionální jevy*. Autorka jde spíše prvou cestou (ad a). To je zcela oprávněné. Analýzu by v tomto směru šlo snad jen zjemňovat ve stylu uvědomění si obtíží, o nich mluví např. *Gadamerova* či *Derridova* teorie interpretace pramenného textu. Mnohem více by však šlo zjemňovat analýzu druhou cestou (ad b). Zde by stálo za to pokusit se popsat diskursivní praktiky, jež Polyxena, popř. Zdeněk Vojtěch Popel uplatňují ve svých listech (frekvence výskytu obrátů typu: "můj pán", "má paní" "má duše", "jediné dobro, jímž je můj Zdeněk" a pod.). Následně porovnat tyto diskursivní pravidelnosti jak např. s dobovým náboženským diskursem pojednávajícím o manželství (z editovaných textů by bylo možné vyjít např. z *Jindřicha Halamy* "Sociální učení českých bratří..."), tak s dobovým profánním milostným (rozbor poezie) diskursem (a to patrně jak českým, tak španělským). Takové porovnání by mohlo jednak ukázat, jak dalece k sebetématizaci a k tématizaci intimních vztahů používali studovaní aktéři dobového náboženského diskursu (či naopak, jak mnoho se od něj odlišovali), jednak by případné zjištěné rozdíly mezi diskursem listů lobkovického manželského páru a diskursy s ním srovnávanými mohly ukázat míru originality Polyxenina, resp. Zdeňkova textu a tím by mohly napovědět, co je v něm asi skutečně autorsky záměrné a vědomé a co je třeba jen dobové kliše. Jsem si plně vědom, že tato výzva k zjemnění analýzy je podnětem pro magisterskou či doktorskou práci, nikoli oprávněnou výtkou vůči práci bakalářské.

S touto poznámkou souvisí určitá výtka vůči textu předložené práce. V něm je totiž místy postoj šlechtičen prostě popisován i tam, kde by jej bylo patrně více možné vykazovat rozbořem pramenného textu. To však není rozhodně rys celé práce, naopak v ní nalezneme příklady kultivované analýzy pramenných textů, jak ostatně zmiňují v předchozím 4. a následujícím 5. bodě.

(5.) Autorka velmi pěkně využívá pamětí Alžběty Lidmily z Lisova (s.51) k tomu, aby poukázala na jednostrannost tezí (s. 50-51) emotivně chladněm postoji rodičů k dětem v tradiční společnosti. Lze snad jen doplnit, že by bylo možné tuto kritiku posílit i za pomoci některých dalších prací (např. *Irene Harchach-Pinke* v *Martinových* "Zur Sozialgeschichte der Kindheit"; studie *Miloše Sládka* o pohřebních kázáních v

Literárním archivu 27). Zároveň bylo vhodné samotné teze o povaze vztahu matka- dítě (a to se týká i těch, které Markéta Zítková přebírá na s. 550) podrobit soustavnější kritice. Lze se totiž ptát, co je v nich obsaženo jako výsledek určité moralisticko-deduktivní metafyzické úvahy, co je dedukováno ze statistických dat a co konečně je opravdu výsledkem interpretace těch pramenů, které jsou způsobilé nám alespoň trochu napovědět o postojích, myšlení, cítění dějinných aktérů.

Závěrem:

Předloženou práci považuji za velmi zdařilou. Rozsáhlé připomínky k ní nemají nikterak zpochybňovat její kvality, ale mají být podněty pro případné další autorčino studium tohoto tématu. Práci Markéty Zítkové *doporučuji k obhájení* a navrhuji její hodnocení jako *výborné (okolo 45 bodů)*.

Jan Horský

V Praze 14. října 2006